

Romano džaniben

časopis romistických studií | 17. ročník | **1/2011**

Recenze / Anotace / Informace

Gabriella Medgyesi, Györgyi Garancsi / Színekben oldott életek. Cigány festőnők a mai Magyarországon

Jan Mirga / Kto nas ocali

Jan Mirga / Baśnie cygańskie

Jan Mirga / Baba Jaga

Erika Olahová-Lakatošová / Matné zrcadlo

Karel Oswald / Dávné vzpomínky. „Marnost nad marnost, ale jak krásná...“

Studia Romologica 1/2008, 2/2009, 3/2010

Odborný seminář BiblioROMA: Rómovia na Slovensku a knižnice

Gabriella Medgyesi, Györgyi Garancsi
Színeken oldott életek.
Cigány festőnők a mai Magyarországon

(Životy zředené v barvách. Romské malířky v dnešním Maďarsku)
Protea Kulturális Egyesület, Budapest 2011, 254 s. (obrazová příloha s. 152-229).

Kniha *Színeken oldott életek. Cigány festőnők a mai Magyarországon* (Životy zředené v barvách. Romské malířky v dnešním Maďarsku) od autorského páru Gabriella Medgyesi a Györgyi Garancsi je sborníkem rozhovorů s jedenácti romskými malířkami z Maďarska a zároveň ukázkou jejich tvorby. V knize se dočteme o životech známých i méně známých malířek, jakými jsou Jolán Oláh, Mara Oláh, Márta Bada, Teréz Orsós, Rozi Csámpai, Irén Nyári, Gyöngyi Ráczné Kalányos, Brigitta Milák, Zsuzsa Patai, Mónika Balogh a Barbara Illés Bódi. Pouze portrét Jolány Oláh(ové), která se vydání této knihy nedožila (zemřela v roce 2005), zahrnuje editovanou verzi několika původních rozhovorů pořízených v devadesátých letech a krátký výběr její literární tvorby. Ostatní rozhovory byly vedené autorkami knihy, jimž malířky vyprávějí své životní příběhy a o své osobní cestě k malířství, která byla téměř vždy plná překážek. Přestože v knize představené umělkyně pocházejí z různých prostředí, podle autorek knihy všechny sdílí jedno a totéž: neuvěřitelnou vnitřní sílu k seberealizaci. A to i přesto, že kromě Mary Oláh(ové) ani jedna z představených malířek ze svého umění nevyžije. V obrazové části knihy jsou některé umělkyně zastoupené třemi, některé až deseti obrazy. Výběr a počet obrazů od jednotlivých malířek nebyl náhodný. Odráží se v něm subjektivní vkus spolupracovníka odpovědného za tento výběr obrazů a autora doslovu, Pétera Szuhaye.

Kniha obsahuje navíc studii „Képzelt integráció“ (Zdánlivá integrace). Názvem její autorka, Györgyi Garancsi, odkazuje na současné postavení Romů ve společnosti, ve kterém jsou jen zdánlivě integrováni. V těžší situaci se nacházejí romské ženy, které jsou „menšinou v menšině“, co se týče jejich postavení v tradiční romské rodině. A aby toho nebylo málo, nacházejí se navíc v mnohanásobně těžší situaci, protože se rozhodly pro uměleckou dráhu. Takovou společenskou situaci autorka nazývá „dvojitým menšinovým stavem“. Základní myšlenkou této knihy bylo nahlédnout do životů výtvarnic, které byly s to překonat všechny překážky dvojitého menšinového osudu, a tak vytvořit nejzákladnější podmínky své umělecké tvorby. Příkladem je štětec vyrobený z lidských vlasů, kresba sedlinou z kávy anebo malování vedle podomácky vyrobené lampičky, ze sádla, šňůrky a lžice. Zajímavé je, že v životech těchto malířek najdeme rozvody procentuálně v mnohém větší míře než rozvody u Romů obecně. To může mít spojitost

s neslučitelností role romské ženy a ambicemi těchto žen jako umělkyně. Téměř všechny si také vzpomněly na tradici vyprávění dlouhých pohádek ve svém dětství, které podnítilo jejich fantazii. Ke světu těchto pohádek se ve svých obrazech vrací například Gyöngyi Ráczné Kalányos.

Většina v knize představených výtvarnic pochází z rodin takzvaných maďarských Romů (Romungrű), stejně jako k této skupině patří i většina Romů žijících v Maďarsku. Jsou tu však zastoupené i malířky ze skupiny olašských Romů a Beášů. Jedním z vracejících se témat rozhovorů bylo formování romské identity, se kterou se vypořádává každá jinak. „Že jsme cikáni, jsem slyšela poprvé, když jsem stála ve frontě na chleba se svou matkou a mladší sestrou, a nás, děti, jako cikány z fronty vytáhli. Ale naši mámu ve frontě nechali, protože měla světlejší pleť než my. Byl to hrozný pocit. Já na to: ‚To nevádi, alespoň ty ten chleba dostaneš!‘ Stejně jako můj syn, když mu ve škole řekli, že je cikán. Nikdy předtím se s tím nesetkal. Přišel domů: ‚Mami, řekli mi, že jsem cikán. Co to je cikán?‘ Povídám: ‚Bohužel, synku, ani já nevím, co to je, ale my tím jsme.‘“ – vzpomíná Jolán Oláh(ová).

Autorka ve své studii identifikuje dvě generace romských malířek na základě analýzy vlastní sebe-prezentace a zvolených životních strategií. Kromě podobné doby narození autorky dané generace sdílejí i podobný společenský status, spojují je i stejné cíle a způsob jejich dosažení, i podobné postavení z hlediska společenské mobility. Rok, na základě kterého Györgyi Garancsi tyto dvě generace definuje, je rok 1965. Umělkyně narozené před tímto datem vyrůstaly v početných rodinách v romských osadách. Po skončení nebo často ještě před skončením základní školy začaly tvrdě pracovat. Většinou se jednalo o fyzickou práci na stavbách, která jim způsobila vážná onemocnění různého druhu. Vdávaly se téměř všechny ve svých deseti letech a nějakou dobu jim v tvůrčí činnosti bránila péče o vlastní děti nebo vnoučata. Ve svých životních příbězích umělkyně této první generace také často zmiňují týrání, buď ze strany otce nebo manžela. Druhá generace se narodila po roce 1965. Charakteristiky této generace jsou pravým opakem té první. Například se narodily do méně početných rodin, kde rodiče své děti motivovali ke vzdělání. Vstup do manželství se u nich posunul na dvacátý až třicátý rok.

Kniha končí studií Pétera Szuhaye o dějinách romské tvorby na poli výtvarného umění v Maďarsku se zvláštním zřetelem na uměleckou tvorbu žen a ženy-umělkyně.

Cílem autorek knihy bylo zviditelnit romské malířky, aby se dostaly k lepším příležitostem a aby získaly jistější existenci. Proto je také kniha věnována „těm romským ženám, kterým nikdy nic nenabízí“.

Zuzana Bodnárová

Jan Mirga – poutník na cestě k počátku

Jan Mirga, Kto nas ocali. Muzeum Okregowe w Tarnowie, Tarnów 2007, 51 s.

Jan Mirga, Baśnie cygańskie. Romane paramisia. Polska Akcja Humanitarna, wyd. TEXT, Kraków 2007, 65 s.

Jan Mirga, Baba Jaga. Romskie Stowarzyszenie Oświatowe Harangos i Muzeum Okregowe w Tarnowie, Kraków 2010, 84 s.

Jan Janekos Mirga:

Chudá tradiční romská osada v jihovýchodním Polsku,

negramotní rodiče, devět dětí, hladové dopoledne plné toužebného očekávání, než se od sedláků vrátí máma s jídlem, škola základní i střední, vojna, polský jazyk, gadžovská přítelkyně a za půl roku manželka, vysokoškolské studium, sedm dětí, celoživotní učitel, duchodce... Romský jazyk, publikace romské

poezie a pohádek,

sestavení romsko-polského slovníku,

tradiční romská osada v jihovýchodním Polsku...

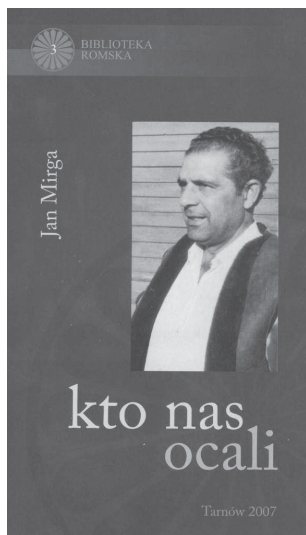
Kto nas ocali

Mirgova útlá poetická prvotina obsahuje dvacet dva básní, z nichž jedna dala jméno celé sbírce – *Kto nas ocali* (*Kdo nás zachrání*¹). Ačkoliv jsou básně psány polsky, titulní strana v barvě zelené s červeným kruhem a fotoportrét Mirgova otce naznačuje, že autorem je Rom.²

V úvodu se polský antropolog a romista Adam Bartosz zpovídá ze své první návštěvy v romské osadě v roce 1968, která jej ovlivnila na celý život. Tehdy se ho ujala Janova matka, jež se mu stala průvodkyní, díky níž mohl poznat mnoho lidí, rodin a situací. S Jankem pak navázali dlouholeté přátelství. V roce 2007, v Krajském muzeu v Tarnově, Bartosz zredigoval a vydal první Mirgovu básnickou sbírku.

¹ Překlady z polštiny: Karin Kvapilová.

² Mirga pochází z nepočetné skupiny označované termínem *Bergitka Roma*, žijící na jihu Polska.

Na několika následujících stránkách už popisuje svůj život sám autor. Mimo jiné prozrazuje, že jeho negramotný otec důsledně trval na tom, aby všechny jeho děti získaly vzdělání. Jana během vysokoškolských studií vytrvale podporoval.

Biografie i poezie je vkusně doplněna černobílými fotografiemi, zejména portréty Mirgovy rodiny. Snímky pořídil na začátku sedmdesátých let Adam Bartosz. Jedná se o popisné, reportážní fotografie – sestra Stasia se usmívá na protější straně básně *Mała dziewczynka* (Malé děvčátko), snímek strýce Gustka v kovárně je umístěn u básně *Kowal* (Kovář).

Forma Mirgových básní se různí. Ve sbírce najdeme verše volné i rýmované, sloky i rytmus jsou tvořeny spíše nahodile. Schéma rýmů je nejčastěji ABCB. V sylabotonice nelze vysledovat pravidelnost. V oblasti forem se autor chová dosti spontánně.

V převážně lyrické poezii Mirga popisuje své nálady, představy a pocity. Sbírku bychom mohli rozdělit dle tematického obsahu básní do tří okruhů:

V první řadě jsou to básně, ve kterých reflektuje a vyjadřuje své osobní svébytné životní postoje a intimní duševně-duchovní pocity: *Mój Ojciec* (Můj otec), *Włoczęga* (Tulák), *A może by tak?* (Možná že ano?), *Życie* (Život), *Samotność* (Samota), *Ostatnia jesień* (Poslední podzim), *Niebo* (Nebe), *Rozpędzam* (Rozháním). V těchto básních směřuje k pozitivním lidským hodnotám, touží po přítomnosti Boha Stvořitele, uvědomuje si stáří a samotu a popisuje smrt jako přirozenou součást života.

Do okruhu básní s čistě romskou tematikou můžeme zařadit tyto: *Tabor* (Tábor), *Khelen khelen*, *Kowal* (Kovář), *Papusza* (Papuša), *Kto nas ocali* (Kdo nás zachrání), *Cyganka* (Cikánka). Jsou nutně protkány symboly cesty, putování, pohybu. Unavení koně táhnou potulný cikánský vůz, píseň se zrodí na cestě, kovář se ve svých představách vznáší k nebesům, Papuša jde vstříc veršům, putující vozy bez romské duše se rozjíždějí do čtyř světových stran, cikánka, která se rozhodla zemřít, odchází na druhý břeh.

Třetí skupina básní vykresluje obrazy ze současnosti, reflektuje negativní jevy v dnešní, nejen romské společnosti – *Upadłe anioły* (Padlí andělé), *Niekochani chłopcy* (Nemilovaní chlapci), *Dokąd?* (Kam?). Autor projevuje skeptický pocit z odklonu od tradičních hodnot, vykresluje apokalyptické vize. V básni *Niekochani chłopcy* (Nemilovaní chlapci) zřetelně rozkrývá příčiny problémů, jako jsou krádeže, toxikomanie ad. Příčinu vidí autor v nedostatku lásky, mateřských doteků, bezpodmínečného milování a v absenci domova.

Mirga účinně pracuje s kontrasty – motiv smrti v opozici k nespoutané radosti, bolestný chudobný život plný utrpení v opozici k uvolňujícímu, vzletnému a pročišťujícímu tanci, statické obrazy v kontrastu k častému a neustávajícímu pohybu. Úvodní báseň *Życie* (Život) je na protikladech postavená. Obsahuje nejistotu, strach, bolest i nestálost a zároveň odkrývá básníkovu vyrovnanost, klid, důvěru, lásku. Výsledek odhaluje věrohodně moudrou osobnost: „Ach, živote, živote! jak jsi složité! kolik je v tobě souznění i rozporů! jednou nahoře, jednou dole! hlavou v mračích! nebo v bahně! jednou rozkazem a jednou prosbou! jednou výstrahou a jednou hrozbou! bezejmennými příisahami! i proradností s chladnou tvář! mladostí nad oblaky! starostmi nad hroby! nenávist v Tobě i Lásko! přímo nepochopitelná důvěrnost! aby tě objala a byla! no a žila, žila, žila...”³

³ Mirga, J.: *Kto nas ocali*, Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów 2007, s. 13.

Těsně za polovinou sbírky najdeme báseň *Mała dziewczynka* (Malé děvčátko), text volné formy, neobsahující interpunkci, lehký, bohatě barevně obrazný. Báseň se od ostatních ve sbírce liší. Jako by vznikla intenzivním tvůrčím vzepjetím, spontánně, v krátkém časovém úseku.

Malé děvčátko

Nad potokem snovým
v zelené sukénce malé děvčátko
s červenou stuhou ve vlasech
poskakuje tam a zpět
jako by chtělo vymezit pole
své radosti
na stéblu trávy motýl znehybněl
slunce uprostřed léta
plesá radostí s malým děvčátkem
a soutěží
o širší dětství⁴

Malé děvčátko, v sukénce barvy života, naděje a nesmrtelnosti si hraje se sluncem, symbolickým centrem vesmíru a zdrojem světla a tepla. Přátelství, harmonie mezi lidskou bytostí a životním prostorem. Děvčátko skáče přes potok, tekoucí vodu, symbolizující zdroj života, ale také záhubu. Ve vlasech má uvázanou červenou stuhu, jako tradiční romskou „*indralori*“, ochranný amulet. Pohyb holčiččina poskakování z jednoho břehu na druhý kontrastuje se znehybněným motýlem, který potřebuje vyvážit přirozenou a nutnou rovnováhu v přírodě. Děvčátko samotné lze vyložit jako touhu po nevinnosti, prostotě.

Ve sbírce Mirga vyjadřuje touhu po dobrém, svobodném a radostném životě, „kde nás radost přitahuje jako hřích“⁵, po životě bez trápení, bez nenávisti a nepřátelství. Těto „nirvány“ je Janekos schopný dosáhnout ve zpěvu písně („Byla zrozena na cestě/ všechny vyzývala – čhavale!⁶, nehaste v sobě oheň/ javen saste bahtale!⁷ / V tanci rozsvítila tváře/ rozehnala smutky a žaly/ vyzpívala noci i bratřím/ khelen khelen Romale!“^{8 9}) a v tanci („jak putující sokol / se v tanci vznášel vzhůru směrem k jasným oblakům“¹⁰), v útěku do světa snu a fantazie (jeho poetické básně jsou popisy obrazů jeho bohatých fantazijních představ), ve spojení s Bohem a s nebes-

⁴ Ibid., s. 33

⁵ Mirga, J.: Kto nas ocali, Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów 2007, s. 26

⁶ Překlad z romštiny: „Lidi!“

⁷ Překlad z romštiny: „Budte zdraví a šťastní!“

⁸ Ibid., s.29

⁹ Překlad z Romštiny: „Tančete, tančete, Romové!“

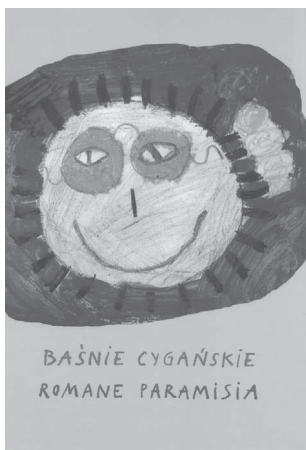
¹⁰ Ibid., s.31

kými tělesy („vyplakali svůj žal měsícům/ hvězdám vyhradili svá tajemství“¹¹) a ve smrti („utekla před světem starostí / a spokojeně zbělela“¹²).

Jan Mirga vytvořil zajímavou, osobitou básnickou sbírku. Jeho poezie není romská jazykem, ale obsahem, myšlením. Oceňuji zejména autorovu citlivost pro romství, vztahy člověka s okolním světem a jeho schopnost sdělit čtenáři svou životní zkušenost.

Baśnie cygańskie. Romane paramisia.

Dvojazyčná publikace *Baśnie cygańskie / Romane paramisia* (*Romské pohádky*), přinášející deset romských pohádek, je první dětskou knihou vydanou v Polsku v romském jazyce. Obsahuje celkem 10 příběhů: Wesztuno (Veštuno), Kamień Mądrości / O Bar Godzikano (Kámen moudrosti), Gusti i diabeł / O Gusti he o Beng (Gusta a ďábel), Las / Veš (Les), Dzień i Noc / Dżives he e Rat (Den a noc), Grajek / Łavutaris (Muzikant), Gaduła i osioł / Baro Vakerdo he o Osłos (Povídálek a osel), Skąd się wzięli Romowie / Katar pen ile o Roma (Odkud se vzali Romové), Srebrna / Rupuni (Stříbrná), Czarne oczy / Kale Jakha (Černé oči).

Jan Mirga napsal pohádky nejprve polsky (bohaté a zvukomalebně zajímavé popisy dávají tušit, že Mirga polštinu ovládl na dosti dobré úrovni), teprve následně je převyprávěl do romštiny a poté zařadil do druhé části knihy. Jedná se o překlad značně volný, často vzdálený od doslovného. Romský čtenář nebo ten, který romštinu ovládá, si může přečít *paramisia*, tedy pohádky v tzv. karpatské romštině¹³, která je zapsána foneticky. (Používání tohoto způsobu ortografie označuje A. Bartosz za evidentní neznalost romského pravopisu.¹⁴) Mirgův překlad do romštiny je založený výhradně na polském pravopisu. Romština v knize působí jako paralelní plnohodnotný jazyk, v tiráži jsou důsledně přeloženy všechny, i technické informace.

Mirga zapisuje tradiční romské *paramisa*, které slyšel vyprávět na velkých sešlostech z úst své mámy „*paramisarky*“, dlouho je ve své mysli nosil, až se je rozhodl předat dál. Také však tvoří pohádky vlastní. Lidové i umělé pohádky poučují (dozvídáme se, odkud se vzali Romové), vychovávají (proč je les a proč jej

máme chránit), zavedou nás do světa, kde se mísí realita se snem (rozmluvy se starcem ve snu), svět lidský s vesmírem (pohádka o dnu a noci) a se světem duchovním (pakt s ďáblem). Hlavním hrdinou je bohatýrský Rom bojující se svou chudobou, hledající cestu, jak z ní ven. Nachází ji v přírodě, v sobě samém, v přelstění ďábla, v hudbě, v moudrosti a v lásce.

¹¹ Ibid., s.23

¹² Ibid., s.25

¹³ Skupina dialektů nazývaná jindy také slovenská nebo severocentrální romština. Použitý dialekt obsahuje polské příjmy a fonémy vycházející z polštiny, v zásadě je ale totožný se severocentrální romštinou severní části slovenské Spiše.

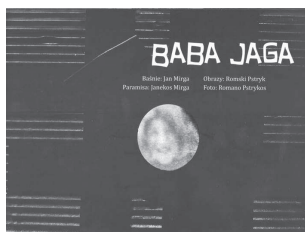
¹⁴ In www.elementaro.org : Bartosz, A.: Propozycja zapisu języka romani.

Pojítka mezi pohádkami a Mirgovou rodinou lze najít např. v pohádce *Kamień mądrości – O Bar Godzikano* /Kámen moudrosti/, která je určitou autobiografií Mirgovy rodiny, přičemž předobrazem hlavní postavy kováře Jana je Jankův otec.

Texty doprovází velmi zdařilé, naivní koláže vytvořené dětmi z krakovského výtvarného klubu a dětmi z Mirgovy Czarnej Góry a Nowej Huty. Obě jazykové verze jsou opatřeny originálními kolážemi.

V Polsku je obtížné sehnat tuto žádanou knihu *Baśnie cygańskie / Romane paramisia*, stejně tak je tomu bohužel i s *Babou Jagou*. A tak si aspoň polský divák může naplnit svou potřebu po romských pohádkách v divadelním představení „Baśnie Cygańskie. Romane paramisia“ loutkového a hereckého divadla Kubuś z Kielc, které Mirgovy texty zdramatizovalo.

Baba Jaga

Baba Jaga, tato dosud poslední vydaná Mirgova publikace, čtenáře hned na první pohled osloví velmi výrazným vizuálním doprovodem na tvrdém křídovém papíře. V této taktéž bilingvní knize je použit poněkud jiný princip řazení textů – na jedné stránce je umístěn polský i romský text totožného významu. Šest pohádek je přepisováno tzv. sulejovským pravopisem¹⁵ – *Siukar*¹⁶ *he Baro* (Šukar a Baro), *Wasył i Soliana* (Vasyl a Soliana), *Dźido pani* (Živá voda), *O Walekos, Wikta he o beng* (O Valkovi, Viktorce a ďáblu), *Baba Jaga* (Baba jaga), *Niko* (Nikdo).

Ilustrace jsou výsledkem spolupráce dvou umělekyn – Marty Kotlarské a Malgorzaty Mirga-Tas na výtvarném projektu *Romano pstryk* (Romský cvrnk), který byl realizován s dětmi z jihopolských romských osad a v Londýně s dětmi romských imigrantů z Polska a ze Slovenska. Mladí umělci vytvořili scénografii k jednotlivým pohádkám a jednotlivé scény nafotili na vlastnoručně vyrobených fotoaparátech z lepenkových krabiček.¹⁷

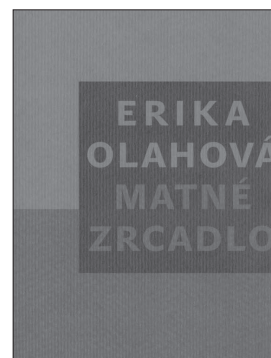
Mirgovu tvorbu vnímám jako zajímavou, pečlivě tvořenou a stejně tak s láskou vydávanou literaturu, která ukrývá potenciál pro další umělecké zrání. Je škoda, že čeští čtenáři se bez znalosti polského nebo romského jazyka nemohou obohatit o jeho krásné pohádky a básničky.

Karin Kvapilová

¹⁵ Pravopis ustanovený na pracovním setkání romského jazyka v polském Sulejovsku v roce 2008. Aplikuje se 35 znaků polské abecedy (w místo v), v případě polských přejímek se použije sedm dalších polských znaků. Respektuje dialektově rozličný zápis koncovek instrumentálu, zároveň prefixy jako na- a bi- přikazuje psát zásadně dohromady. V souladu se zásadami polského jazyka nařizuje psát slova převzatá z polštiny a velká písmena. Nad c, s, z se nezávisle na výslovnosti píše apostrof, tj. ć, ś, ź. Atd.

¹⁶ Na obálku použil Mirga přepis fonetický, dále v knize už pak používá sulejovského přepisu – *šukar*.

¹⁷ <http://www.romamediaarchive.net/the-wisdom-stone/> [stav z 3.9. 2011]

Erika Olahová-Lakatošová

Matné zrcadlo

Triáda, Praha 2007, 77 s., ISBN: 978-80-86138-95-4

Prvotina Eriky Olahové – sbírka česky psaných povídek *Nechci se vrátit mezi mrtvé* (Praha 2004) právem zaujala a zároveň vzbudila očekávání, jak bude Olahová pokračovat. Mohla zůstat nadlouho nebo navždy autorkou jedné knihy. Mezi zasvěcenými se zároveň vědělo, že autorka má zárodečný materiál na několik dalších směrů možného publikačního vývoje:

jednak jí zbyla na přepracování řada povídek nezařazených do první sbírky a samozřejmě každý autor má tendenci pokračovat v začaté poetice, takže vývoj se mohl ubírat směrem k opakování či rozvíjení nebo naopak rozmělnění první knihy, čili mohlo jít o jakousi variaci na „autora jedné knihy“.

Vedle toho Olahová pracovala (a snad dosud pracuje) na rozsáhlejší próze, čímž – souběžně s několika dalšími autory skýtala naději na „první romský román v Československu“, což je i nyní, po vyjití Erösova Cadika vděčný námět na diskusi, stejně jako tomu bývalo při konstituci jiných moderních národních literatur. Ostatně Olahová píše stejně jako Erös česky, takže na náš první romský román v romštině budeme čekat dále – snad Ilona Ferková?

Vedle naznačených směrů Olahová už v době prvotiny pracovala na několika povídkách vymykajících se sbírce odklonem nejen od hororového schématu – hororem ostatně není ani titulní *Nechci se vrátit mezi mrtvé* – ale celkovým naladěním, a sama autorka velmi správně usoudila, že například humorná povídka ze současnosti by dost rušila kompaktnost prvotiny.

Rád bych na tomto místě připomněl, jaký už to, co bylo doposud uvedeno, prozrazuje posun od dob sborníků *Romane gila* nebo *Kale ruži*. Ty měly iniciační funkci a vedle pozdějších plodných a etablovaných autorů v nich publikovali i autoři, u nichž samotný zájem o soustavnou literární tvorbu nebyl tak silný (Jan Červeňák, Elemír Baláž) a u nichž šlo hlavně o osvobozující gesto prezentace „romského slova“. Samozřejmě že zde hraje roli i již zmíněná role použitého jazyka: autor píšící v majoritním jazyce má za sebou již vypracovanější jazykově-literární strukturu, na kterou může navazovat, ale přesto – jak vidíme – se na autory tohoto typu u nás muselo čekat až skoro do nového milénia (na Slovensku samozřejmě již působili Lacková a Banga).

S vročením 2007 vydala Olahová druhou knihu s názvem *Matné zrcadlo* (název je stejně jako v prvotině volen podle jedné z obsažených povídek) a nás bude zajímat, kterým z uvedených směrů se v ní vydala. Ještě připomenou, že jako redaktoři jsou pod knihou podepsáni Robert Krumphanzl a Michal Kosák, kteří jistě mají na výsledné podobě knihy svou zásluhu...

O román ani tentokrát nejde, je to opět sbírka krátkých prozaických útvarů, které jsou autorčinou doménou. Na rozdíl od první sbírky není nová kniha komponována jako souvislá řada povídek založená na kontrastu i spřízněnosti. *Matné zrcadlo* je rozčleněno do tří částí, které nejsou nijak redakčně ani autorsky charakterizovány, očíslovány ani nazvány, jen jsou v textu odděleny barevnými papíry ladícími s obálkou, a v obsahu jsou dané povídky odděleny volnou řádkou. To má svůj význam: druhá kniha E. Olahové se totiž vydává dvěma z výše naznačených směrů a je komponována jako pokračování v poetice začaté první knihou (první a třetí část), do něž je nenásilně vložena kontrastní střední část.

Začneme tedy touto kontrastní částí – aniž bychom tím ovšem tvrdili, že ve zbytku knihy se nic nového neděje. Prostřední část, obsahující dokonce titulní povídku „Matné zrcadlo“, je tvořena pěti povídkami poměrně různého charakteru: od vyložené veselých kousků jako je „Kuře“ až po temnou povídku titulní, nebo z jiného úhlu od vysloveně vyprávěné historky jako je zmíněné „Kuře“ po lyrizující „Znovuzrození“. Přesto není rozdělení na tři části náhodné a část prostřední není posílena jen proto, že nebylo k dispozici dost povídek odlišných od převládajícího směru (i když tato tendence je v publikaci určitě pozorovatelná). Povídky druhé části spojuje přinejmenším jistá autobiografičnost, nebo přinejmenším ichforma: zatímco v krajních částech sbírky jsou hrdinové důsledně prezentováni ve třetí osobě, v části prostřední je tomu důsledně naopak. Poměrně účinně se tak posunuje pozice vyprávěče: od nezúčastněnosti a v podstatě přiznaného odstupu od látky, situované do jakéhosi bezčasí a kamsi snad na slovenskou vesnici, přes kontrastní historky ze života, ve kterých jako by vyprávěčka odsakovala do současné reality českého města, aby ovšem brzy nabrala tragickou a poněkud fantaskní polohu a propojila tím svůj svět (zvěrohodněný předtím realistickými vyprávěnkami) se světem tradičních olahovských hrdinek, které se vracely v závěrečné části.

Podívejme se nyní na linii představovanou první a třetí částí. Dost už jsem o nich naznačil: obě části navazují na první sbírku, rozvíjejí nebo obměňují její motivy, náladu, způsob vyprávění příběhu. V naprosté většině v nich hrají hlavní roli ženy a smrt, stejně jako v první sbírce se Olahová pohybuje mezi fantasknějším pólem a pólem realističtější, v této sbírce se ovšem oba póly prolínají a obtížně se najde protiklad dvou vyhraněných povídek, které by se v tomto směru lišily. Několikrát se opakuje popis stavu umírání a cesty na onen svět („Svatojanská noc“, „Černá prázdnota“), častěji než v první sbírce, a toto téma je přítomno dokonce i v poslední povídce kontrastní střední části... V zaměření je ovšem sbírka sevřenější než *Nechci se vrátit mezi mrtvé*. Jako by rozdělení na rámeček a střední část umožnilo kýžený kontrast, známý v umění už řadu staletí.

Vrcholem linie je ovšem závěrečná povídka. Tady jako by vygradovala převažující poetika Olahové, zavedená už v první sbírce. Neškoleně hororový styl ztrácí zábrany a Olahová píše jako šestnáctiletá, s výhodami i nevýhodami tohoto rysu. Povídku předznamenává i přímočarý název „Hrůzný zážitek“. U tohoto textu skutečně záleží na tom, jestli se necháme unést nekorigovaným zážitkem (budu-li držet metaforiku, tak staneme-li se šestnáctiletými čtenáři, přinejmenším v rámci skeptické české čtenářské obce) nebo získáme hned ironický nadhled. Právě zde je možná klíč k celé Olahové a zda ji přijmeme nebo odmítneme.

Mně osobně připadá tato povídka jako jeden z vrcholů romské literatury, je však třeba samozřejmě se na takové texty dívat jinou perspektivou, než se bohužel čím dál více díváme na uměleckou literaturu: ač postmoderna pro-

měníla pohled na umění, mimo jiné v hierarchizaci vysokého a nízkého, stále jako bychom autory sledovali, jestli jsou skutečnými postmodernisty, tudíž jestli jejich duševní pochod při tvorbě byl obdobný našemu vzdělání a naší recepci, nebo je označíme za pouhé naivisty. Vědomá a intelektuálně poučená hra se vyžaduje i od autora, respektive vyžaduje se, aby byla patrná z textu.

To u Olahové není, a v „Hrůzném zážitku“ už vůbec ne. A přesto se v něm účinně a nepředvídatelně mísí různé póly hororové tvorby Olahové, a v poměrně dlouhé povídce se daří držet gradaci. Právě možná nedodržováním pokynů, které by šestnáctileté autorce jistě dal učitel slohu, někdy směrem k sjednocování zmíněného protikladu fantastičnosti a „reálnosti“, ale zejména směrem k průběžnému odlehčování tragického textu, se docílí neobvyklého účinku.

Matné zrcadlo se jako druhá kniha Olahové povedlo, další cesta bude problémem teprve po něm. Překonat své dosavadní meze může autorka skutečně asi už jen románem.

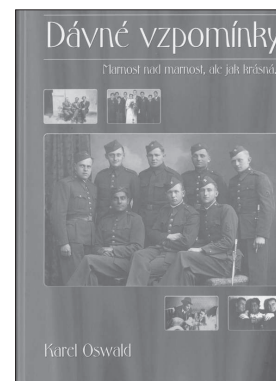
Jan Červenka

Karel Oswald

Dávné vzpomínky.

„Marnost nad marnost, ale jak krásná...“

Nakladatelství Šimon Ryšavý, Brno 2010, 82 s.

Kniha známého romského aktivisty, novináře a politika vychází pod pseudonymem. Identita autora je z kontextu knihy pro jejího, alespoň trochu zasvěceného čtenáře, zřejmá. Samotná kniha by podle jejího autora nevznikla bez přispění dalších osob, především jeho dcery, jejíž diplomová práce se stala jedním ze základních zdrojů informací pro předkládanou knihu.

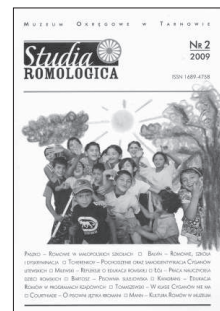
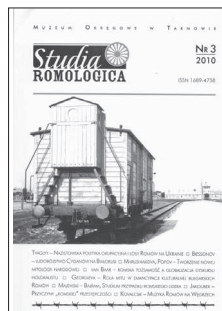
Kniha by měla mapovat životní osudy jedné romské rodiny od počátku 20. století do roku 1945. Děj se začíná odvíjet na počátku 20. století, kdy je popsán život v romské osadě Hraničky, který nezastírá i způsob obživy, jenž byl v případě hrozícího hladu doplňován drobnými krádežemi (čórkami) drůbeže. Formou dialogu mezi členy rodiny i mezi staršími z romské osady je představeno také rozhodnutí odstěhovat se z osady do „gádžovské“ vesnice. Další děj knihy se odehrává v letech 1917 – 1945, po přestěhování rodiny do Svatobořic, a jejím hlavním hrdinou se stává Tomáš Holomek. Osudy Tomáše Holomka (především dobu jeho studií) může čtenář sledovat v jednotlivých krátkých epizodách, které zachycují tehdejší každodenní život i některé historické události (např. rozhodování obecní rady o deportaci Romů do koncentračního tábora v roce 1942). Období 1937 – 1945 je zachyceno také v útržcích vzpomínek samotného autora na dobu skrývání před deportací. Knihu doplňuje fotografická příloha zachycující jednotlivé členy rodiny.

Kniha je kombinací vyprávění tradovaných v rodině autora, údajů z výše zmíněné diplomové práce a fabulací (v případě rekonstrukce některých událostí, např. jednání obecní rady). V rozhovorech romských aktérů je použita romština (s českým překladem). Bohužel, čtenář těžko rozliší, které pasáže knihy je možno považovat za skutečné vzpomínky (resp. vyprávění tradované v rodině) a které jsou fabulací. Samozřejmě, že tento „rodinný“ obraz historie může být zajímavý, ale pouze ve srovnání s objektivním historickým obrazem nebo autentickým svědectvím.

Důležitou součástí vzpomínkového vyprávění bývá jeho podání, ve kterém se projevuje osobnost autora. Zvolený styl zpracování vzpomínek místo podtržení osobitosti jejich aktérů je spíše vnějším popisem událostí. Čtenář není „vtážen“ do popisovaných dějů. Romské a francouzské překlady se v tomto kontextu stávají samoúčelnými. Kniha není odbornou monografií ani autentickými vzpomínkami. Útržkovitost jednotlivých kapitol nedává možnost vnímat

publikaci jako ucelený celek. Čtenář tak nezíská informaci o autorově rodině, životě v romské osadě nebo o procesu integrace do majoritní společnosti. Jednotlivé kapitoly knihy na sebe nenavazují, nebo navazují velmi volně a celkový dojem z knihy je poznamenán touto roztržitostí. Z pohledu historika je nesmírná škoda, že se autor spíše nerozhodl zachytit vlastní autentické vzpomínky.

Petr Lhotka

STUDIA ROMOLOGICA 1/2008

STUDIA ROMOLOGICA 2/2009

STUDIA ROMOLOGICA 3/2010

Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów (1/2008, 310 s.; 2/2009, 366 s.; 3/2010, 302 s.)

ISSN 1689-4758. (Romistické periodikum, Krajské muzeum v Tarnově)

Studia Romologica jsou prvním odborným romistickým periodikem vycházejícím v Polsku. První číslo vyšlo v r. 2008, každoročně vychází jeden výtisk o rozsahu průměrně 300 stran. Časopis chce být platformou pro akademiky z různých zemí a různého zaměření, kteří se zabývají romskou tematikou. Publikuje odborné články, recenze, studie a aktuality ze světa romistiky. Každé číslo je zaměřeno na jedno určité téma (romské soudy, jazyk a vzdělávání Romů, holocaust Romů). *Studia Romologica* vydává Krajské muzeum v Tarnově s finanční podporou polského Ministerstva vnitra,¹ šéfredaktorem je Adam Bartosz. Redakční radu časopisu tvoří: Piotr Borek, Marcel Courthiade, Sławomir Kapralski, Lech Mróz, Artur Paszko, Czesław Robotycki, překlad do romštiny zajišťují: Marcel Courthiade a Lev Čerenkov. Z externích recenzentů působí v redakci také čeští odborníci – Jaroslav Balvín, Eva Davidová a Jana Horváthová. Příspěvky jsou publikovány v polském jazyce, abstrakty v romštině a angličtině. První číslo časopisu je k dispozici elektronicky na internetových stránkách www.studiaromologica.pl.

Časopis je rozdělen na pět samostatných částí: 1. část zahrnuje texty týkající se hlavního tématu daného čísla, v 2. části jsou otištěny romistické články zpracovávající různé aspekty romské kultury a historie, 3. část se zaměřuje na články spekulativní, teprve rozpracované, na dosavadní poznatky zkoumání. Ve 4. části jsou otištěny recenze a kritiky publikací různých vydavatelství. Ve třetím ročníku 2010 přibyla část pátá, která se věnuje aktualitám ze světa romistiky, čímž tento odborný časopis nabývá více populárního charakteru.

Velkou část článků v dosavadních číslech napsal sám šéfredaktor, antropolog a muzeolog, Adam Bartosz, mezi další četné autory patří např. Elena Marušiaková a Vesselin Popov, Marcel Courthiade, Arne B. Mann, Katalin Kovalcsik, Gheroghe Sarau, Sławomir Kapralski, Marek Jakoubek ad.

¹ MSWiA – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

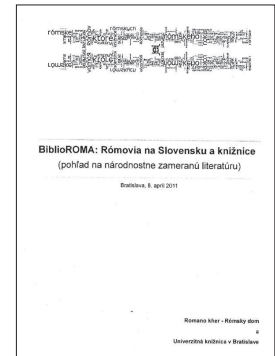
Premiérový svazek vydaný v roce 2008 se v první části tematicky zaměřil na romský soud (M. Courthiade: „Tradiční romský soud“, Marushiakova, Popov: „Romský soud ve východní Evropě“, A. J. Kowarska: „Význam staršiny v řešení sporů v kontextu tradičního práva“, A. D. Gómez: „Romský kris v Kolumbii“, A. Roy: „Systém Pančayati“), druhá část obsahuje články o romském holocaustu, hudbě Romů v Polsku, studii historie a tradic Kišiňovců a příspěvek o problematice vzdělávání romských žáků v bývalém Československu.

Druhé číslo z roku 2009 se věnuje nejen jazyku a vzdělávání Romů v Polsku, ale také v České republice a na Slovensku. Články vycházejí z praxe jednotlivých autorů – pedagogů, kteří popisují své zkušenosti, např. Jacek Milewski, spoluzakladatel a ředitel jediné romské školy v polských Suvalkách. M. Courthiade se zaměřuje na romský jazyk a pravopis. Článek A. Bartosze se věnuje tzv. sulejovskému pravopisu – aktuálnímu polskému způsobu přepisu romštiny. Ve druhé části najdeme články o etnonymech, litevských Romech, polemiku o romské společné paměti, popis kauzy napadení Romů v Osvětimi v roce 1981 a příspěvek o zakonzervování romské kultury v muzeích.

Třetí číslo, vydané v roce 2010 se zaměřuje na romský holocaust v Bělorusku, na Ukrajině a na Balkáně (autoři N. Bessonov, M. Tyaglyy, E. Marušiaková, V. Popov, H. van Baar). V druhé části najdeme články N. Gheorgievy „Role mýtů v současných procesech emancipace bulharských Romů“, „Studii romského vůdce“ od P. Majewského, Jakoubkovy „Příčiny romské kriminality“ a příspěvek maďarské etnomuzikoložky K. Kovalcsik o romské hudbě v Maďarsku v minulosti i současnosti.

Čtvrté číslo má vyjít v roce 2011 a bude obsahovat články na téma religiozity Romů.

Karin Kvapilová

Organizátori: občanské združenie Romano kher, Univerzitná knižnica v Bratislave, v spolupráci
se združením In Minorita, Úradom vlády SR a Úradom zplnomocnenca vlády SR pre romské komunity

Velmi přínosné byly sumarizující zprávy o stavu elektronických databází romských a romistických publikací na Slovensku. Pracovnice Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach Valéria Farah predstavila vznik a vývoj (1994 – 2011) veřejně přístupné databáze ROMANO, která má v současné době zpracováno více než 6000 publikací. Na výstavbě této databáze spolupracuje dlouhodobě také Olga Tökölyová, pracovnice Slovenskej národnej knižnice, která pak na setkání prezentovala svou práci na elektronické informační databázi „*Výberová bibliografia rómskej literatúry a literatúry o Rómoch 1989–2009*“.¹ Tato bibliografie (ve formátu PDF) zahrnuje 375 záznamů, poněkud monografií a sborníků, vydaných na Slovensku (do r. 1993 také v ČR).

1 TÖKÖLYOVÁ, Olga, KUMAMNOVÁ, Zuzana. Výberová bibliografia rómskej literatúry a literatúry o Rómoch 1989 – 2009 [pdf]. Bratislava : In Minorita, 2010 [cit. 2011-10-31]. ISBN 978-80-970598-0-4.

Uvedenou bibliografii, která je jedním z prvních počínů nově vznikajícího Rómského dokumentačního a informačního centra, stejně jako sborník všech příspěvků semináře,² si lze vyžádat u organizátorů akce (romanokher@centrum.sk).

ODKAZY

Informační a literární portály:

Romano kher – www.romanokher.eu

Rómské dokumentačné a informačné centrum – <http://www.romadocument.sk/index.php/sk/component/content/>

Rómský literárny klub – www.rolik.eu

Romská literatura pro děti a mládež – www.paramisa.sk

On-line katalog obsahující databázi ROMANO:

Štátna vedecká knižnica Košice – www.svkk.sk

https://sclib.svkk.sk/F/8Q6BMKR2UCTF6L2SDIJBVAYV3IE36JEETSRDTNKSGPX7JX28Y4-00216?func=file&file_name=find-b&local_base=bg_rom

Milada Závodská

² BiblioROMA: Rómovia na Slovensku a knižnice (pohľad na národnostne zameranú literatúru), Bratislava, 8. 4. 2011. Romano kher, Rómsky dom a Univerzitná knižnica v Bratislavě. Bratislava: 2011, 25 s.